

проф. др **Ненад С. Милошевић**
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за литургику
nmilosevic@bfspc.bg.ac.rs

Проблем епиклезе у Чину малог водоосвећења

Сходно литургијском предању Цркве*, приликом савршавања водоосвећења бива произнето мољење Богу Оцу за ниспослање Духа Светога ради освећења воде, као што је то, уосталом, случај на Божанственој Евхаристији¹, при великом водоосвећењу, освећењу Мира и јелеосвећењу. Пажљивим пак ишчитавањем чина малог водоосвећења, у већини рукописних и штампаних Молитвослова приметно је одсуство ове освећујуће молитве, односно епиклезе. У савременом *Чину малој освећења воде*, после уводних псалама и тропара, апостола и еванђеља, следи јектенија чија садржина недвосмислено упућује (уводи) у молитву која би требало да буде епиклезног карактера: *Да се освети ова вода силом, и дејством, и насласком Светиога Духа...; Да дође на ову воду очистилачко дејство Насушијасивене Тројице...; Да Господ Бој иошаље благодати искуљења, блајослов Јоргана, и освети воду ову...* Међутим, у поменутом последовању такве молитве нема. Мирној јектенији следи молитва: *Господе Боже Велики у саветју и Чудесни у делима...*, што ће рећи својеврсна литанијска молитва која својом садржином указује да је освећење већ савршено, односно да је претходила молитва освећења. Одсуство експлицитне епиклезе у актуелном чину водоосвећења изазива још веће чуђење ако се узме у обзир и чињеница да најстарије сачуване молитве у *Серапионовом Евхолоију* (4. век) и *Барберинском кодексу* (крај 8. века), као и одговарајуће молитве у још неким рукописним, па и штампаним Молитвословима имају јасну и непобитну епиклезну садржину. Следствено, питање од суштинског значаја гласи: због чега је молитва освећења изостављена из већине рукописних и штампаних Молитвослова?

Најстарија сведочанства о освећивању воде везана су за крштењску праксу ране Цркве. Сам чин водоосвећења првобитно је био једноставан и састојао се од само једне освећујуће молитве, у којој се „призива име Оца и Владике Бога“, како то сведочи Свети Јустин Мученик и Философ у својој *Првој Ајолоији*². Када је

* Рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Ср. Ιωάννου Μ. Φουντούλη, *Απαντήσεις εις λειτουργικά άπορίας*, Β', Θεσσαλονίκη ³1989, 42.

² Ιουστίνου Μάρτυρος, *Απολογία Α'*, 61, ΕΠΕ 1, 182. „У време када петао запева бива молитва над водом“ („Апостолско предање“, 21, у: *Дела айсийских ученика*, превео и приредио еп. Атанасије,

реч о такозваном малом водоосвећењу, треба нагласити да није познато време његовог настанка. Но ипак, најстарије сведочанство о освећењу воде која није била намењена крштавању катихумена, упечатљиво указује на древност тога чина. Прва молитва такве врсте среће се у литургијско-канонским споменицима четвртога века. Наиме, такозване *Апостолске Устави*нове бележе указ како се врши освећење³ *уља и воде*, као и сâму Молитву којом се врши призив за освећење *воде и уља*⁴:

*Господе Саваоше, Боже сила, Саздашељу вода и Даваоче јелеја, Милосрдни и Човекољубиви, Ти који дајеш воду за пиће и очишћење, и „уљем да улејшамо лице“ на радосић и весеље, Ти и сада кроз Христѝа освешћи воду ову и уље за име оноѝа који ѝринесе или оне која ѝринесе, и дај им силу оздрављења, ослобађања од болести, исцеривања демона и одајнања сваке завере, збоѝ Христѝа Наде наше, са Којим нека је Теби слава, часић и ѝошћивање, и Духу Свешћоме у векове. Амин*⁵.

У Серапионовом молитвослову (4. век), најстаријем сачуваном Евхологију, налази се, такође, молитва освећења воде, али, и у овом случају, заједно са уљем. Из саме Молитве освећења, која носи наслов: *Молићѝва за оне који ѝриносе уља и воде*, произилази да је намена актуелног чина исцељење болесника путем ѝијења и ѝомазивања освећеном водом:

*Блаѝосиѝамо Именом Јединородноѝ Твоѝа Исуса Христѝа ѝворевине ове, Име Оноѝа Који је ѝосћираоао именујемо, Расћешћоѝ и Васкрслоѝ и Оноѝ Који сеѝи са десне сћиране Нерођењоѝа, на воду и на уље ово; даруј силу исцељења ѝворевинама овим, како би свака ѝрозница и сваки демон и свака болестић ѝијењем и ѝомазивањем ишчезли; и да ѝосћѝану леком исцељења и целосним леком ѝричешћивање овим ѝворевинама у име Јединородноѝ Твоѝа Исуса Христѝа, кроз коѝа Теби слава и моћ у Духу Свешћоме у васколице векове векова. Амин*⁶.

У истом Евхологију садржана је и *Молићѝва за болесничко уље, или за хлеб, или за воду*⁷, с тим што се у овом случају не врши освећење сва три елемента заједно, већ једнога од њих по избору. Отуда, треба истаћи да би ово било најстарије сведочанство о самосталном освећењу воде, а које није у вези са светом тајном крштења. Као и у претходна два случаја, и у овој молитви се врши призив ради освећења:

Врњачка Бања/Требиње 1999, 440). Сасвим је извесно да се, у апостолском периоду, није вршило освећење воде пре крштења, што се може и закључити из: Дап 8, 38.

³ „Епископ да освећује воду и уље; а ако није присутан (епископ) благосиѝа презвитер у присуству ѝакона; када је, пак, присутан епископ, нека буду присутни и презвитер и ѝакон“ (Διατάχαι τῶν Ἀποστόλων, Н', ΚΘ', ЕПЕ 1, 450).

⁴ У вези са заједничким освећењем воде и уља видети: Н. Милошевић, „Света тајна јелеосвећења у древним литургијским списима (од 1. до 8. века)“, у: *Српска ѝеолоѝија у двадесетом веку: фундаменталне ѝрећѝосћѝавке ѝеолоѝких дисцѝиплина у европском контекстѝу – истѝоријска и савремена ѝерсѝекћѝива*, Београд 2012, 52-66.

⁵ *Исћо*.

⁶ *The Sacramentary of Serapion* (5), Editor: Panteleimon E. Rodopoulos, Thessaloniki 1967, 127-128.

⁷ Ова молитва „представља посебан алтернативни чин засебног освећења, само уља, или посебно хлеба, или пак, искључиво воде, и не треба је доводити у везу са чином освећења *уља и воде* (у претходном случају), а што потврђује и место на коме се ова молитва налази у Молитвослову. *Молићѝва о онима који ѝриносе уља и воде* и *Хироћесѝија ѝосле блаѝослова воде и јелеја* налазе се у Молитвослову под бројем 5 и 6, док се *Молићѝва за болесничко уље, или за хлеб, или за воду* налази на 17. месту“ (Н. Милошевић. *нав. дело*, 56-57).

Призивамо Тебе, који имаш сваку власи и силу, Сјасишеља свих људи, Оца Госиода наше и Сјасишеља Исуса Христја, и молимо да нисјошљеш са неба моћ исцељења Јединородној на јелеј овај [односно хлеб, односно воду - *џрим. Н.М.*], да буде онима који се џомазују (или кушају од џворевина ових) на одајнање сваке болесџи и сваке слабосџи, за одсџуџање свакоја демона, за одајнање свакоја духа нечисџиој, за одлучење свакоја духа лукавој, за изџоњење сваке грознаце и сваке хладноће и сваке болесџи, за сваку добру корисџи и оџџуџишење џрехова, за лек живоџа и сјасења, за здравље и целовџџосџи душе, џела, духа, за савршено оснажење. Нека се уџлаши, Владико, свако дејсџиво сџџанско, сваки демон, сваки насрџај неџријџишељски, свака рана, сваки ударац, свака џуџа, сваки бол или шамар или најад или сџрах лукави; Име Твоје свеџио ми сада џризивамо и Име Јединородној, и нека се удаље и изнуџра и сјоља од ових слџу Твојих, како би се џрославило Име Оној који је ради нас расџеџи и васкрсао, Исус Христјос, Који је болесџи наше и слабосџи преузео и Који долази да суди живима и мрџивима; Јер је кроз Њеја Теби слава и моћ у Духу Свеџиом и сада и у васколике векове векова. Амин.⁸

У најстаријем сачуваном Молитвослову византијског литургијског типа, познатом као *Барберински кодекс 336* из 8. века, налази се молитва насловљена: *Εὐχὴ ἐπὶ διακονίας λεγομένη ἐν τῇ ἐνβάτη ἐκφωνητικῶς* (Молитва која се говори гласно над судом)⁹, у којој се моли *Госиоду Сведржџишељу да силом и дејсџивом и наиласком Свеџиоја Духа освети воду*. Истовремено, ова молитва би представљала и најстарији сачувани пример епиклезе Духа Светога у византијском богослужбеном предању:

Творче вода, Сџворџишељу свеја, Госиоде Боже Сведржџишељу, Који све џвориши и све му обличје дајеш, џреџвори и џреиначи и осветџи воду ову силом и дејсџивом и наиласком Свеџиоја Твоја Духа; и оснажи је џроџив свакој џроџивничкој дејсџива; и дај да свако ко се џоме џомазује, било џијуџи, било умивајуџи се, било кроџеџи се, она буде на душевно и џелесно здравље, и избављење од свакој сџрадања и сваке болесџи. Јер си блај и човекољубив Бој, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Свеџиоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.

Претходно поменути Барберински молитвослов бележи још две Молитве које завређују нарочиту пажњу. Прва носи име: *Εὐχὴ ἀγιάζουσα ὕδωρ εἴτε ἐν φρέατι, εἴτε ἐν λάκκῳ ἐμπροσόντος ἀκαθάρτου, ἢ θηρίου, ἢ οἰουδήποτε πράγματος* (Молитва која освеђује воду било у бунару, било у чатрњи, у коју је упала или звер, или било шта нечисто)¹⁰. Иако је посреди чин посебне намене ради очишћења оскрнављене питке воде, ипак се ради о освеђењу воде молитвом у којој је истакнута епиклеза:

Оче Свеџи, заједно са Сином и са Свеџиим Духом, џоџледај на воде ове... заџио молимо и џрекљџемо Те, Владико, џоџледај на воде ове и осветџи их... и џросимо Те и молимо Те џоџледај на воде ове и осветџи их силом Свеџиоја Твоја Духа...

⁸ *The Sacramentary of Serapion (17)*, нав. дело, 134.

⁹ *L'Eucologio Barberini gr. 336*, A cura di Stefano Parenti e Elena Velkovska, Roma 1995, 254. *Goar*, 363.

¹⁰ *Исџо*, 260. Ова молитва ће се касније срести у Молитвослову Синајске библиотеке 982 (13. век) у чину исте намене. Међутим, овде остаје нејасна сврха наведене молитве, пошто указ о чину предвиђа употребу већ освећене богојављенске водике која се улива у оскрнављену воду. Исти чин са две освеђујуће молитве садржан је и у нашем савременом Молитвослову. Видети: *Велики Моџџиво-слов (Велики Требник)*, Манастир Пелије 2011, 344.

И друга молитва, још специфичнија од прве, *Εὐχή εἰς ἀγίασαι ὕδωρ τοῦ νιπτῆρος* (Молитва за освећење воде умиваонице)¹¹, савршавана на Велики четвртак при последовању умивања ногу, такође има одређени освећујући карактер:

*Владико Господе Исусе Христѐ, Једини Који си сїознао Оца... Ти, својом благодату за-
сијај над водом овом, и блајослови је, како би нам ѱосїтала ѱоменом Твоја свеїшоа умива-
ваоника...*

Молитвослов *Cryptense Г.β. VII* (10. век) садржи, у низу молитава за болесне, и молитву за освећење воде насловљену као: *Εὐχή ἐπὶ ὕδατος ἐπὶ θεραπείᾳ ἀρρώστου καὶ φιλῆς οἰκῶν* (Молитва над водом при лечењу болесника и кућних прагова)¹²:

*Боже велики и Славни, Који једини чиниш чудеса у слави и са влашћу, којима нема бро-
ја, дођи нама који Те молимо, Владико, и нисїошљи Духа Твоја Свеїшоа и освейши воду
ову Јединородним Твојим Сином и Свеїим Твојим Духом, да она буде онима који буду од
ње ишли, и онима који се умивају за ослобођање од сїрасїи, за оїшїушїење грехова, за
избављење од зала, за оїравдање свеїа, за освећење домова, за заједницу Духа Свеїшоа,
за наследсїво Царсїва небескої, за заједницу усиновљења, за милосїи и милосрђе Твоја
човекољубља. Јер Теби ѱриличи свака слава, часїи и ѱоклоњење.*

Рукописни Евхологион исте библиотеке, *Cryptense Г.β. IV*, такође из 10. века, доноси две молитве за освећење воде. Прва је насловљена као: *Εὐχή ἐπὶ πηγῆς ὕδατος* (Молитва над воденим извором)¹³:

*Који си, за време Мојсија, ѱорку воду учинио слаїком, и жедни народ исцелио, Који си
бесїлодну и нездраву воду ѱреко Јелесеја сољу исцелио, Ти и сада, Владико, ѱошаљи бла-
їослов соли, и блаїослови воду ову за здравље и сїасење оних који од ње буду ишли, си-
лом Свеїшоа Твоја Духа, кроз Јединородної Твоја Сина, кроз Коїа и са Којим Ти слава,
часїи, држава.*

Друга молитва носи наслов: *Εὐχή ἐπὶ κεκοινωμένων ὕδωρ* (Молитва над нечи-
стом водом)¹⁴:

*Боже, Који ѱосїојиши ѱре свих векова, Који си саїресїолан и савечан Оцу, Који си се
ради нашеїа сїасења на земљи јавио, Који си Себе овим ѱрошним ѱелом заоїрнуо да би
нас неїроїадљивим учунио, Који Си се на реци Јордану у сили и слави објавио, и из њеної
їшока сваку ѱрїроуду вода освейшио, Ти и сада ѱоїледај, Блаїи, воду ову, и нисїошљи силу
Свеїшоа Твоја Духа, и блаїослови је како би била свима који узимају од ње на исцељење
душе и шела, на одаїнање свакоїа зла, на славу и хвалу Пресвеїшоа Имена Твоја. Јер си
Бої милосїи, милосрђа и човекољубља.*

На основу до сада изложених примера, можемо извести закључак да су неке од наведених молитава, по природи ствари, могле бити савршене само на мести-
ма на којима је освећење намењено, што значи изван храма, а такве су: *Молишва*

¹¹ *L'Euclologio Barberini gr. 336*, нав. дело, 242.

¹² Gaetano Passarelli, *L'Euclologio Cryptense Г.β.VII*, АВ 36, Θεσσαλονίκη 1982, 126.

¹³ Stefano Parenti, *L'Euclologio manoscritto Г.β.IV (X sec.) della Biblioteca di Grottaferrata*, PIO, Roma 1994, 42.

¹⁴ *Исїо.*

која освећује воду било у бунару, било у чаширни, у коју је ујала или звер, или било штиа нечистио (Барб. 336), Молиџва над воденим извором и Молиџва над нечистиом водом (Cruptense Г.β. IV). Остале пак молитве су, по свему судећи, савршаване у храму, и то у склопу Божанствене Литургије¹⁵, у прилог чега убедљиво говори богослужбена пракса Цркве читавог првог миленијума¹⁶. Да је таква пракса настављена и у каснијим епохама непосредно сведоче наслови молитава, али и по-пратни диатаксиси у три рукописна Молитвослова из 11. века : *Εὐχή τοῦ ἀγιασμοῦ τῆς Λειτουργίας* – Молиџва (вода)освећења на Лиџурији (Синај. 953 и Синај. 959) и *Ἐτέρα ἀκολουθία καὶ τάξις ἀγιασμοῦ γινομένη εἰς διάφορους ἐκκλησίας... μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς θείας λειτουργίας...* Друџа аколупиџија и џоредак (вода)освећења које бива у разним црквама... џосле џочейка Божанствене Лиџурије... (Coislin 213). Међутим, ови Молитвослови представљају и најстарије примере молитве освећења воде, а које немају или, како неки сматрају, не поседују довољно јасан епиклезни карактер¹⁷. У сва три примера ради се о истој молитви, *Госџоде Боже наш, Велики у савеџу и Чудесни у делима...*, која се, уз разне варијације, налази у већини потоњих рукописних и штампаних Молитвослова све до наших дана¹⁸.

Наведена молитва *Госџоде Боже наш, Велики у савеџу...*, иако је у старијим рукописним Молитвословима једина намењена освећењу воде, а у већини потоњих третирана као главна освећујућа молитва, не може, према својој садржини, бити сагледана и прихваћена као таква. Први разлог за овакво тврђење огледа се у томе што у назначеној молитви нема јасног мољења за освећење воде, осим ако се речи: *...Ти сам, Човекољубиви Царе, Који си нам дао да се обучемо у белу као снеџ одећу од воде и Духа, џошаљи нам Твој блаџослов кроз џијење ове воде и кроџљење...* протумаче као оне које имају епиклезни карактер. Други пак разлог тиче се садржине саме молитве, а која наговештава да је вода већ освећена, јер се у њој моли за дејство освећене воде, те се и наведене речи којима се призива *блаџослов кроз џијење воде и кроџљење* њоме, односе на благослов за њено деловање на онима којима је намењена. Недвосмислену потврду оваквом гледишту даје уводни део молитве, који је специфичан за молитве „назначења“¹⁹, а не за молитве освећења, као и доксолoшки възглас на крају молитве: *Јер си Ти извор исцељења, Христџе Боже наш...*²⁰

Друга молитва *Боже Велики и Вишњи, Коде се у Свеџој Тројици џоклања...*²¹ (Атин. нац. библ. 2573 из 14. века, 2724 из 14-15. века, 64 из 16. века; Синај. 968 из 1426. године, 977 из 16. века; Метох Св. Грoба 615 (757) из 1522. године), која се

¹⁵ О вези водоосвећења и Евхаристије видети: Ν. Μιλοῦσεβιτς, *Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆ θείας λατρείας*, Θεσσαλονίκη 2001, 289-293.

¹⁶ Видети: *исџо*, 19-301.

¹⁷ Ср. Ἰωάννου Φουντοῦλη, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικὰς ἀπορίας (ΑΛΑ) Ε'*, Θεσσαλονίκη 2003, 293.

¹⁸ Видети *Молиџву освећења* у савременим штампаним Требницима.

¹⁹ Уводни део молитава је, по правилу, анамнезног карактера, а који треба да буде увођење у сврху онога што се у молитви тражи. Тако, на пример, у Молитви великог водосвећења у префацију се каже: *... Ти си расџросџиро небо као кожу; Ти си уџврдио земљу на водама: Ти си оџрадио море џеском; ... Ти си јорданску воду освеџио...*, док у молитвама „назначења“ се моли за дејство освећене материје, у овом случају воде: *... блаџослови све нас ... и угосџој нас да се исџунимо Твоџа освећења, џијењем воде ове, и да нам буде, Госџоде, на освећење гуше и џела*.

²⁰ Уобичајени възглас на крају молитава освећења је: *Јер си Ти освећење наше...*

²¹ Π. Τρεμπέλα, *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, τόμος Β', Ἀθῆναι 1955, 67.

у неким Молитвословима налази на месту претходно наведене, а чија садржина је слична њој, такође не поседује јасну епиклезу. Речи које подсећају на епиклезу: „... *ἰοῦλεγαῖ* и *сага* на нас... и *нисѿошљи* нам Твој блаѿослов и блаѿодаῖи исцељења на воду ову...“ и овом приликом се произносе и упућују за делотворност већ освећење воде, а не за њено освећење.

У прилог наведеним ставовима додатно могу послужити и примери из рукописних Молитвослова који, уместо назначених молитви, садрже молитву са јасно израженом епиклезом. Тако у кодексу 105 Патмоског манастира (13. век), после молитве *Госѿоде* *Боже* *наш*, *Велики* *у* *савеѿу*..., следи молитва готово истоветна оној у кодексу *Срутентсе* *Г.β.* *VII*: *Ὁ* *Θεὸς* *ὁ* *μεγὰς* *καὶ* *Μεγαλόνυμνος*... (*Боже* *Велики* *и* *Славни*...):

Боже *Велики* *и* *Славни*, *Који* *ἰ**твориши* *чудеса* *многа*, *и* *славна* *и* *неисῑ**ражива*, *којима* *нема* *броја*, *дођи* *нама* *који* *Те* *молимо*, *Владико* *Госѿоде*, *и* *нисѿошљи* *Духа* *Твога* *Свеѿога* *на* *воду* *ову*, *и* *освеῖ**ти* *је* *Јединородним* *Твојим* *Сином* *и* *Пресвеῖ**тим* *и* *Живоῖ**творним* *Твојим* *Духом*, *како* *би* *била* *онима* *који* *ἰ**ију* *од* *ње* *на* *ослобађање* *од* *сῑ**расῑ**и*, *на* *оῖ**ῑ**и**и**и**и**е**ње* *ῑ**рехова*, *за* *избављење* *од* *сваког* *неῖ**рῑ**јаῖ**ше**ља*, *за* *милосῑ**и* *милосрђа* *Твога* *неизмерног* *човекољубља*. *Милошћу* *и* *милосрђем* *и* *човекољубљем*...²²

Речи наведене молитве: „...*дођи* *нама* *који* *Те* *молимо*, *Владико* *Госѿоде*, *и* *нисѿошљи* *Духа* *Твога* *Свеѿога* *на* *воду* *ову*, *и* *освеῖ**ти* *је* *Јединородним* *Твојим* *Сином* *и* *Пресвеῖ**тим* *и* *Живоῖ**творним* *Твојим* *Духом*“, недвосмислено је опредељују као молитву освећења са јасно израженом епиклезом.

И рукописни Молитвослови Атинске националне библиотеке: 713 из 12. века, 685 из 14. века и 2724 из 14-15. века²³, као и кодекс Barberino S. Marc²⁴ садрже Молитву освећења са јасном епиклезом израженом речима: „*Сам* *сага*, *Владико*, *освеῖ**ти* *воду* *ову*“:

Боже, *Боже* *наш*, *Који* *си* *ῑ**орку* *воду* *у* *време* *Мојсија* *народу* *Твоме* *ῑ**реῖ**ворио* *у* *сладосῑ**и*, *и* *шῑ**еῖ**тῑ**ну* *воду* *у* *време* *Јелисеја* *сољу* *исцелио*, *и* *Јорданске* *сῑ**рује* *Духом* *Твојим* *Свеῖ**тим* *освеῖ**тио*, *Сам* *сага*, *Владико*, *освеῖ**ти* *воду* *ову*, *и* *учини* *је* *да* *буде* *свима* *који* *је* *захваῖ**јају* *и* *ἰ**ију* *извор* *блаѿослова*, *исцељење* *од* *сῑ**расῑ**и*, *освећење* *домова*, *огањање* *сваке* *видљиве* *и* *невидљиве* *замке* *неῖ**рῑ**јаῖ**ше**ља*. *Јер* *си* *Ти* *освећење*...

Исту ову молитву садржи и наш први штампани Молитвослов Ђурђа Црнојевића из 1495/1496. године, само што она следи после молитве „*Госѿоде* *Боже* *наш*, *Велики* *у* *савеѿу* *и* *Чудесни* *у* *делима*...“, док је у Молитвослову Божидара Вуковића из 1538. (1540?) године присутан обрнут редослед ових двеју молитава.

У потоњој епохи штампаних Молитвослова, најзначајнији пример превазилажења одсуства епиклезе из чина малог освећења воде среће се у 17. веку у Кијевској Русији. Бивајући свестан проблема одсуства епиклезе у чину водоосвећења у многим грчким и словенским Молитвословима, кијевски митрополит Петар Могила, изузев многих интервенција које је уградио у свој Требник, штампан 1646.

²² А. Дмитріевский, *Еὐχολόγια*, том II, Кијев 1901, 166.

²³ П. Трепѣла, *исѿо*, 70. И *Велики* *Молиῖ**вослов*, 10.

²⁴ Овде је реч о једном од Барберинских кодекса који је фрагментарно изложен у: *Goar*, 363. Ср. П. Трепѣла, *нав. дело*, 4.

године, и у *Последовању малої освећења воде (Последованије краткое осценіе воды)* одсуство епиклезе у преовладавајућој молитви „*Госїоде Боже наш, Велики у савейу и Чудесни у делима...*“ решава на оригиналан начин. Митрополит Петар није посегао за неким од постојећих примера, какав се среће, рецимо, код Божи-дара Вуковића, као и у многим другим предлошцима, већ, слично интерполацији *їроїара їрећеїа часа у Молийву анафоре*, Могила умеће у текст актуелне молитве водоосвећења „*Госїоде Боже наш, Велики у савейу и Чудесни у делима...*“, и то после речи: *Сам Човекољубиви Владико који си нам дао да се обучемо у белу као снеї одећу од воде и Духа*, појачаним и увећаним словима речи епиклезе:

*Сада нисїошљи блаїодатї Пресвейїоїа и Живоїворноїа и Свеосвећујућеї Ти Духа, и освейїи воду ову*²⁵,

са упутством у рубрици да се ове речи изговарају три пута, при чему свештеник треба да погружава у воду прсте своје деснице.

Оваква идентична Могилина форма биће примењивана и у каснијим кијевским издањима Евхологија²⁶.

Ма колико да је интерполација тропара трећега часа у Молитву анафоре оспоравана, ова Могилина интервенција у Молитви освећења воде не може а да не буде запажена као смели покушај превазилажења вековима присутних проблема у пракси савршавања поменуте аколутије. У Могилином Требнику се среће и скраћени чин водоосвећења, који „никако не бива са народом у цркви, већ засебно, у нужди ради брзине“. У овом чину се уобичајена молитва замењује молитвом:²⁷

*Боже Славни, Који їворїши чудеса којима нема броја, дођи сада слућама Твојим који їе моле, Владико, и їошљи Духа Твоїа Свеїоїа и освейїи воду ову (ово їоворећи, блаїосїља воду десницом їрїїїїї, їоїружавајући у њу їрсїїе) и їокажи је силом Свеїоїа Твоїа Духа, да она буде слућама Твојим који је їїїју, и їрїмају је, и кроїе се, за ослобођање од сїрасїїи, за оїїїушїїење їрехова, за исцељење од болесїїи, и одаїнање свакоїа зла, за уїїврђење и освећење домова, и очїшїење од сваке нечисїоїїе, и одаїнање замке геїмонске. Ёер се блаїослови и їреїрослави їречасно и величансїївено Име Твоје, Оца и Сина и Свеїоїа Духа, сада и увек и у векове векова. Амин*²⁸.

Скраћени чин аколутије *Малої водоосвећења*, преузет и преведен на јелински језик, среће се у Евхологију светогорског манастира Симонопетре, а чији је редактор покојни Јован Фундулис. У том чину уобичајеној молитви „*Госїоде Боже наш, Велики на савейу...*“ претходи молитва освећења (епиклеза)²⁹:

²⁵ Исто ово решење примењује и проф. Јован Фундулис у *Последовању малої водоосвећења, у Молийвослову* Манастира Симонопетре. Видети: *Еїхолођїон А*’, издање I.M. Сїџонос Пётрас, “Аγїον” Орос 2001, 19.

²⁶ Видети: *Евхолоїїон*, Кїев 1708; *Евхолоїїон*, Кїев 1902.

²⁷ Исти овај чин са идентичном молитвом и у: *Евхолоїїон*, Кїев 1708. Блажене успомене професор Јован Фундулис је, поводом освећења нове зграде Богословског факултета у Солуну (1971), сачинио скраћени чин *Последовања малої освећења воде* у који је, уместо уобичајене молитве водоосвећења, унео молитву из Барб. 336: *Творче вода, Сїїворїшїїељу свеїа, Госїоде Боже Сведржїшїїељу*, али је, истовремено, у њу унео и додатак који се односи на њену намену (видети: Ιωάννου Φουντουїї, *Κεїμενα λειτουργїкїς (ΚΑ)* 11, Θεσσαλονїкї 1978, 57).

²⁸ Ова молитва је слична молитви освећења воде у *Cryptense Г.β. VII* (10. век).

²⁹ *Еїхолођїон А*’, издање I.M. Сїџонос Пётрас, *нав. дело*, 32.

*Боже Славни, Који ѿвориши чудеса којима броја нема, дођи сада и слујама Твојим који Те ѿризивају, и нисѿиошљи Духа Твоја Свеѿиоја и освѿиши воду ову; и дај онима који ѿију од ње и кроје се њоме ослобођење од свакоја зла, уѿврђење и очишћење домова и ослободи од свакоја дејсѿива ђавола. Јер се блаѿослови и ѿрослави свечесно и великолејно Име Твоје...*³⁰

Када је реч о садржини Требника Петра Могиле, треба истаћи и молитву освећења воде у *Чину који бива ѿри оснивању цркве и ѿбадању Крстја*. Иако молитва за оснивање цркве постоји и у старијим грчким рукописним Евхологијима, у Могилином Требнику се по први пут јавља развијени чин, уобличен у форму аколутије, а који садржи и *Молићву над водом*: „*Боже Славни, Оче Госѿода нашеја Исуса Христја, Који Једини ѿвориши чудеса...*“, у којој се такође врши призив за освећење: „*Тебе сада недосѿиојне слује Твоје смирено молимо и ѿрекљемо, ѿошаљи блаѿодаѿи Пресвеѿиоја Духа на воду ову, и блаѿослови је небеским Твојим блаѿословом, очистиши, и освѿиши је, и даруј јој блаѿодаѿи и блаѿослов Јордана...*“³¹

Као што је већ претходно истакнуто, у већини рукописних Молитвослова чин малог водоосвећења не садржи епиклезу. Разлог таквој појави треба тражити у смислу самог последовања. Осим садржаја јектенија и молитви у последовању малог освећења воде, који недвосмислено указују на сврху самога чина, могуће је - на основу наслова последовања који се срећу у разним Требницима и који указују на време савршавања одређеног чина, - препознати и смисао због кога се оно врши. Сходно назначењима која су истакнута у молитвама, вода се освећује ради *ѿијења* и *кројљења-ѿомазивања* њоме, а за: *Исцељење душе и шела; На ѿројнање сваке ѿројивничке силе; За ѿмоћ и зашѿишћу; За ѿросвејљење свеѿиошћу ѿознања Једносушћинном Тројицом; Да нас Госѿод Бој наш учини синовима и наследницима Царстја Своја; За избављење од сваке невоље, ѿнева, ѿјасносћи и нужде*³².

Различити наслови који се јављају у разним Молитвословима, као што су: *Аколућѿија освећења које бива свакој месеца, Освећење на ѿочѿику месеца, Аколућѿија новоја месеца*; али и *Аколућѿија која се савршава недељама и ѿразницима, Молићва кујјељи Влахерне*, (*Молићва*) *над водом која се ѿије за исцељење болесној и зашѿишћу дома, (Молићва) над водом за болесној, (Молићва) за нечисћу воду*; знатно доприносе разјашњењу овог питања. Везујући чин освећења за конкретне дане, особито се инсистира на једном специфичном, ако не и ванредном чину освећења времена, у циљу потпоре вернима који су изложени тегобама свакодневних животних изазова.

Уопште узевши, треба поменути да постоји недвосмислено уверење да је аколутија водоосвећења, каква се јавља почев од 11. века, настала при обичају савршавања молитви над агиазмама (изворима свете воде), каквих је у Цариграду, али и у другим местим Православног Истока било изузетно много. Вода која је

³⁰ Ово је иста она молитва из Могилиног кратког чина водоосвећења само у скраћеној форми.

³¹ У *Дойолнићелном Требнику* унет је овај чин какав се налази у *Мојилином Требнику*, са истом молитвом освећења воде (*Дойолнићелни Требник*, Београд 1975, 4). И у *Требнику* који је превео Свети Јустин Ђелијски унет је исти чин са истом молитвом. (*Велики Требник*, Призрен 1993, 447). У новом пак, издању (*Лусѿииновој*) Молитвослова, овај чин, будући изложен у нешто краћој верзији, уместо наведене молитве за освећење воде садржи молитву: *Боже, Боже наши, Који си ѿрку воду у време Мојсија...* [*Велики Молићвослов (Велики Требник)*, Манастир Ђелије 2011,74].

³² Прозбе Мирне јектеније.

истицала из таквих источника сматрана је светом, и увек када би верни пили од ње или се њоме помазивали, то би чинили са вером у њено чудотворно дејство. Но ипак, Црква је нашла за сходно да у временским етапама (сваког првог у месецу, сваке младе недеље, за Богородичине празнике...) врши молепствије над светом водом ради њене делотворности на онима *који захваѣају од ње, који ѣију од ње* или *који се кроје њоме*.

Сведочанства о савршавању водоосвећења у царској палати сваког првог у месецу³³, али и у разним другим приликама, када је практиковано да то буде ван храма и изван Божанствене Литургије, пружају могућност за претпоставку да је у цркви освећена вода одношена до одредишта њене употребе, те да је управо ту савршаван чин који се среће у Молитвословима другога миленијума. То би значило да је издвајањем из Литургије, заправо, око *Молиѣве освећења воде* била образована посебна независна аколутија, чији су нови елементи унети „под утицајем и позајмљивањем од већ постојећих сродних аколутија великог водоосвећења Богојављења (молитва главопреклоњења, потапање Часнога Крста, прозбе у Мирној јектенији), из поретка литанија и антифона (јектенија, стихире по алфаветском низу, призивање светитеља) из последовања јутрења (142. и 50. Псалам, „Бог Господ...“ – отпуститељни тропари, стихологија 9. песме) и из Божанствене Литургије, као остаци древне везе водоосвећења са њом (Трисвета песма, чтенија, молитва освећења воде)³⁴.

Упоредо са тим, умесно је приметити да појава и преовладавање пак молитве *„Госпoде Боже наш, Велики у савешу и Чудесни у делима...“*, или алтернативне молитве *„Боже Велики и Вишињи, коме се у Свештој Тројици ѣоклања...“*, уз најчешће изостављање молитве освећења, ипак упућује на закључак да је такав чин проистекао из праксе мољења над агиазмом (водом са светих извора). Смисао такве аколутије, дакле, није било освећење воде, већ мољење за дејственост свете воде. Овакав закључак подупиру наслови неких од аколутија у најстаријим рукописним Евхологијима, као и химнографске назнаке у самом тексту аколутије. У такозваним *сѣихирама освећења ѣо алфаветѣу* (Синај. 982, почетак 13. века), односно *Тројарима Бојородици*, који се налазе на почетку саме службе, више пута се помиње храм Богородице: *„Храм ѣвој, Бојородице, ѣоказа се као бесѣлајно лечилишѣе...“*, *„Ко, ѣрибеѣавајући храму ѣвоме, Бојородице...“*. Такође, у другом тропару пред Трисветом песмом, *„Хрисѣе, Који си водом исѣјунио извор исцелјења, данас у свечесном храму Дјеве, кројљењем ѣвоѣа блаѣослова ѣројонии болесѣи болних, Лекару душа и ѣела наших“*, помиње се извор исцелјења, као и свечасни храм Дјеве, што недвосмислено упућује на неки од Богородици посвећених храмова у Константинопољу. Разматрајући проблематику тачног утврђивања храма који се помиње у последовању, П. Трембелас³⁵ и Ј. Фундулис³⁶ веродостој-

³³ Већ у 9. веку се у царској палати обављало водоосвећење сваког првог дана у месецу, о чему сведочи цариградски патријарх Никифор. Видети: Νικηφόρου Κωνπόλεως, „Κεφάλαια περί διαφόρων ὑποθέσεων“, у: I.B. Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, том II, Romae 1868, 320.

³⁴ Ἰωάννου Φουντούλη, *ΑΑΑ, Ε'*, нав. дело, 291.

³⁵ П. Трембелас, нав. дело, 49

³⁶ Ἰωάννου Φουντούλη, *ισѣю*.

но закључују да би то могао бити храм Влахерне, тојест једно од најзнаменитијих Богородичиних светилишта у Царском граду са знаменитим извором чудотворне воде. Највероватније да двојица даскала, када је у питању настанак саме аколутције, имају право, што уосталом потврђују, како рекосмо, и неки од најстаријих наслова последовања: *Молитва кукјељи Влахерне* (Cod. Bessarionis)³⁷ и „*Аколутција и тшйшк (чина) свештоа умивања у Влахерни*“ (Cod. Coislin 213). Међутим, не би требало одбацити ни могућност да је иста аколутција постала општеупотребљивом и у другим храмовима посвећеним Богородици, најпре у Цариграду, а потом и у другим местима где су постојали извори са светом водом. За овакав закључак даје нам за право још једна аколутција водоосвећења, која се налази у кодексу Coislin 213 насловљена као: *Друта аколутција и поредак освећења, који бива у разним црквама...*, у којој се у низу *Богородичиних шройара* на два места налази упутство: „*Ово шражи у (чину) освећења за умивања у Влахерни*“.

Имајући у виду све до сада изложено, може се закључити да је у литургијској пракси Цркве од најстаријих времена, поред великог водоосвећења, односно освећења воде при савршавању свете тајне крштења, постојало и освећење воде за разне потребе, а најчешће ради исцелења болесника. Као и код свих осталих тајинствених свештенодејстава, и водоосвећење се вршило на Божанственој Литургији призивањем благодати Божије над водом ради њеног освећења. Временом, када је освећење воде постало изразито популарно у лаичким круговима, како због израженог поштовања Богородичиних светилишта, тако и услед попримања универзалног освећујућег карактера, оно се издвојило из Литургије, па се попут осталих светих тајни развило у посебно уобличену аколутију. Снажан утицај цариградске богослужбене праксе и обичаја везаних за Богородичне храмове и чудотворне изворе око њих, пресудно је утицало да главна освећујућа молитва (епиклеза) буде изостављана из све учесталијег савршавања актуелне аколутције.

Пошто је у штампаним Молитвословима, који су и данас у употреби, аколутција водоосвећења остала без освећујуће молитве, сматрамо да је ради богословске и литургијске акривије неопходно вратити молитву освећења (епиклезу) у постојеће последовање малог водоосвећења, и то на место после Мирне јектеније, а пре молитве „*Господе Боже наш, Велики у савешу и Чудесни у делима...*“.

На тај начин би се аколутији вратио централни и кључни елеменат и обезбедила литургијска и богословска јасноћа освећујућег чина, како је то, напослетку, случај и са свим другим светим тајнама и тајинственим последовањима³⁸.

³⁷ Goar, 364.

³⁸ Када је водоосвећење намењено исцелењу болесника, може се узети најстарија византијска молитва из Барберинског Молитвослова 336: „*Творче вода, Сшворшйшељу свеа...*“, а ако је оно намењено освећењу домова, што је најчешћа пракса, онда се може узети молитва из Молитвослова Божидара Вуковића, односно из групе Молитвослова Атинске нац. библ.: *Боже, Боже наш, Који си торку воду у време Мојсија...*“ (ова молитва је наведена и у најновијем српском издању *Молишвослова*, Манастир Ћелије 2011, 10). У случају пак, да се вода освећује над водом са светих извора (на агиазмама), онда треба задржати постојећи чин, без интерполације молитве освећења.